

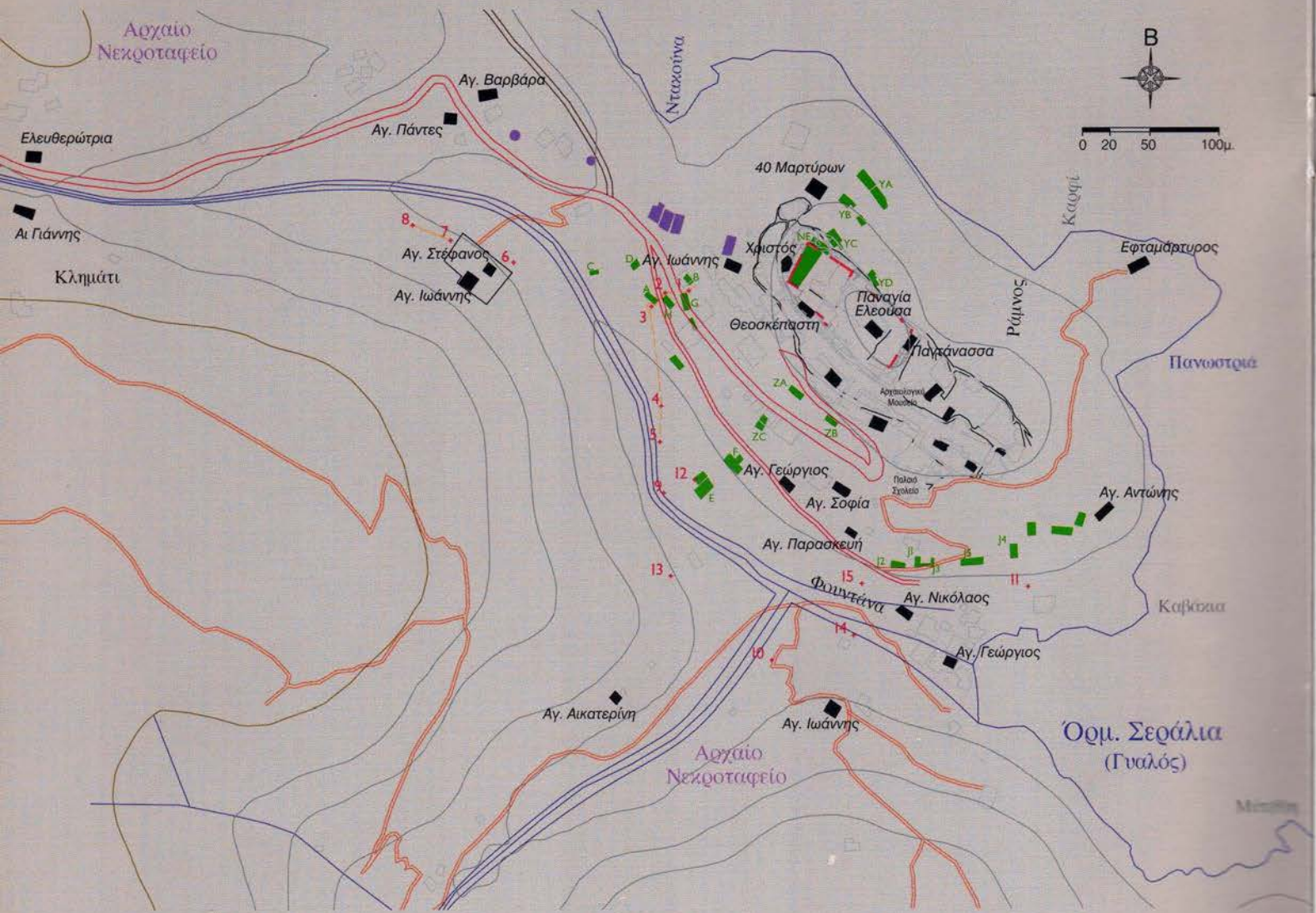
ΖΟΖΗ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΙΦΝΙΩΝΑΣΤΥ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

I. Τοπογραφικό διάγραμμα περιοχής ΚΑΣΤΡΟΥ

- Τείχος Ακροπόλεως
 ■ Θεοσκεπαστή - Εκκλησίες
 ■ γβ-Τομές Αγγλων (BSA 1949)
 ● Άνεμόμυλοι
- 1, 2, 3, 4, 5 Τείχος Πόλεως
 3 Κυκλικός Προμαχώνας Τειχους
 6, 7, 8 Τείχος αδόμητης περιοχής (:)
 9 Δωρικός κίονας
 10 Λαξεύματα για βάσεις γλυπτών
- 11 Ελληνιστικό κτίσμα
 12 Ρωμαϊκό κτίσμα
 13 Θέση εντοπισμού σαρκοφάγου 205
 14 Θέση εντοπισμού σαρκοφάγου 206
 15 Θέση εντοπισμού σαρκοφάγου 204

Μάιος 2002 - Ζ. Δ. Παπαδοπούλου Αρχαιολόγος, Γ. Ν. Μακρής Αγρ. Τοπογράφος Μηχανικός

ΖΩΣΗ Δ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΙΦΝΙΩΝ ΑΣΤΥ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν ο γάλλος περιηγητής J.A.C. Buchon πρωτοαντίκρισε το Κάστρο, τον Οκτώβριο του 1841, μαγεύτηκε από τη μοναδική εικόνα του οικισμού, που πρόβαλλε, όπως λέει, περήφανος και αριστοκρατικά μοναχικός ανάμεσα σε θάλασσα και ουρανό. Οι περισσότεροι από τους περιηγητές που επισκέφθηκαν τη Σίφνο, από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα, κάνουν ανάλογες παρατηρήσεις για τον οικισμό που είναι κτισμένος πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης της Σίφνου: εντυπωσιάζονται από τα λείψανα αρχαίων κτισμάτων και από τον μεγάλο αριθμό αρχαίων μαρμάρινων αντικειμένων που βρίσκονται εντοιχισμένα στους εξωτερικούς τοίχους των σπιτιών, και που αχνοφαίνονται κάτω από τα αλληπάλληλα στρώματα ασβέστη: κορμοί αγαλμάτων, επιτύμβιες στήλες, αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές, ένα άγαλμα λιονταριού. Περισσότερο φαίνεται πως εντυ-

2. Γενική άποψη
του Κάστρου
από τα βορειοδυτικά

πωσιάζονται από τις σαρκοφάγους στην κοιλάδα της Σεράλιας – συχνά μάλιστα σχολιάζουν με αρνητικά χρώματα τις νεότερες «πεζέες» χρήσεις τους. Ο Buchon σημειώνει χαρακτηριστικά πως «τον χειμώνα, όταν οι βροχές δίνουν ορμή στα νερά του χειμάρρου, βλέπει κανείς να παρασύρονται κομμάτια τάφων και αρχαίων γλυπτών, πράγμα που δείχνει ότι κάποτε εδώ υπήρξε μια πλούσια πόλη...». Με βάση την πληροφορία του Στέφανου Βυζάντιου ότι η Σίφνος είχε τρεις πόλεις, οι περιηγητές ταυτίζουν τα ερείπια στο Κάστρο άλλοτε με την αρχαία Απολλωνία και άλλοτε με την αρχαία Σίφ-

3. Σχέδιο της σαρκοφάγου αρ. ευρ. 206, όπως τη ζωγράφησε ο J.B. Hilaire (στο έργο του Choiseul-Gouffier), όταν ακόμη βρισκόταν στη Φουντάνα, στην περιοχή της Σεράλιας

νο, το άστρ του Ηροδότου. Η τελευταία αυτή άποψη θεωρείται και η πιθανότερη, καθώς υποστηρίζεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Ακόμη πιο ενδιαφέρουσες είναι οι επισημάνσεις των περιηγητών σχετικά με τους σύγχρονους κατοίκους του οικισμού: μια ομάδα Καστριανών που συζητούν σε μια λόντζα του Κάστρου και ζητούν να μάθουν νέα από τον κόσμο, δημιουργεί στον G.M.A.F. Choiseul-Gouffier, που επισκέφθηκε τη Σίφνο στο τέλος του 18ου αιώνα, την ψευδαίσθηση ότι βρίσκεται στην αρχαία Ελλάδα, ενώ ο J.Th. Bent, που έρχεται στο νησί έναν αιώνα αργότερα, παρατηρεί ότι ο τρόπος εκφοράς των λέξεων στη Σίφνο πρέπει να έχει μεγάλη συγγένεια με τα αρχαία ελληνικά. Οι περισσότεροι συνδέουν τη μακροζωία των κατοίκων και την ομορφιά των γυναικών με το ευχάριστο και υγιεινό κλίμα του νησιού.

Οι εντυπώσεις του σημερινού επισκέπτη δεν διαφέρουν πολύ από εκείνες των περιηγητών. Το Κάστρο, χτισμένο σε μια εκ φύσεως οχυρή θέση, ενισχυμένο με ισχυρό διπλό τείχος, διατηρεί, τόσο στο όνομά του όσο και σε πολλά σημεία των δρόμων του, τις μνήμες μιας πολυποικίλης και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας ιστορίας. Οι πρώτες συστηματικές έρευνες στο Κάστρο ξεκίνη-

σαν απο τους Άγγλους αρχαιολόγους J.K. Brock και G. Mackworth Young, που ανέσκαψαν τμήματα του λόφου και της περιοχής της Σεράλιας στη δεκαετία του 1930, αποκαλύπτοντας σημαντικά στοιχεία για την ιστορία του Κάστρου. Ωστόσο,

πολλά από τα κινητά ευρήματα χάθηκαν μέσα στη λαίλαπα που Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στερώντας το νησί από ένα σημαντικό μέρος της ιστορίας του. Ορισμένα πολύτιμα αντικείμενα είχαν παραδοθεί στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας

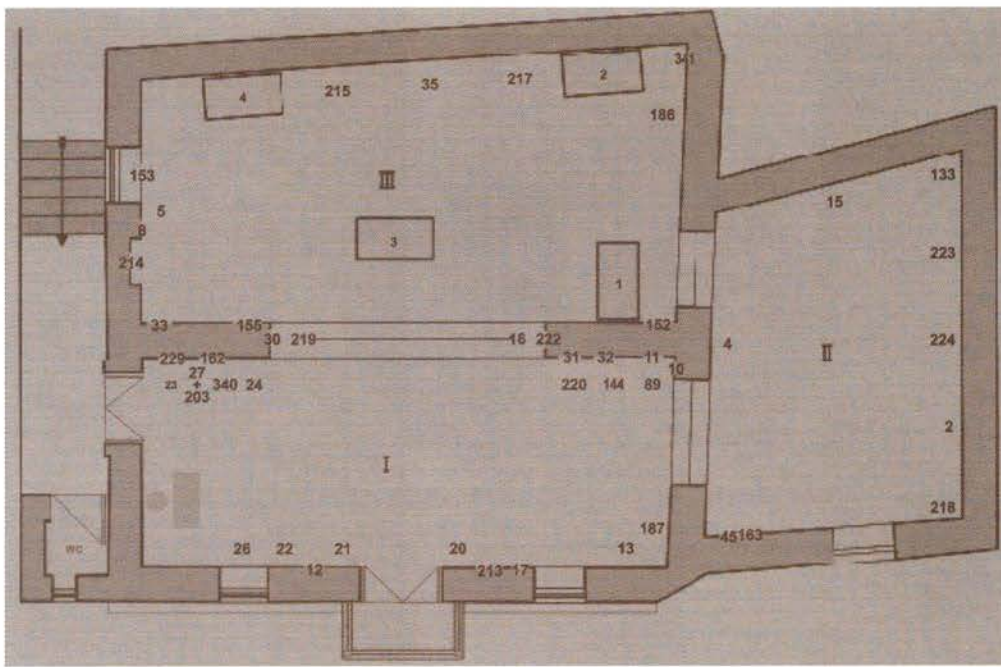
Το Κάστρο, χτισμένο σε μια εκ φύσεως οχυρή θέση, ενισχυμένο με ισχυρό διπλό τείχος, διατηρεί τόσο στο όνομά του όσο και σε πολλά σημεία των δρόμων του τις μνήμες μιας πολυποικίλης και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας ιστορίας.

από τους άγγλους ανασκαφείς την τελευταία χρονιά εργασιών τους στη Σίφνο, το 1938, ενώ τα υπόλοιπα έμειναν στο νησί και φυλάσσονταν σε σπίτια του Κάστρου. Σύμφωνα με μια αναφορά του Υπουργείου Παιδείας, κατά τη διάρκεια της Κατοχής, τα πιο αξιόλογα αντικείμενα των ανασκαφών συγκεντρώθηκαν απο τον ιταλό διοικητή της φρουράς του νησιού για μεγαλύτερη προστασία (;). Δυστυχώς, ορισμένα από αυτά διοχετεύθηκαν σε αγορές αρχαίων πριν τη λήξη του πολέμου, αφού το 1943 δύο γυάλινα αγγεία αγοράστηκαν από το Μουσείο Μπενάκη (εικ. 48). Όσα ευρήματα παρέμειναν στη Σίφνο φυλάσσονταν μεταπολεμικά στο μισοερειπωμένο Δημοτικό Σχολείο της Απολλωνίας, μαζί με μια μικρή συλλογή γλυπτών, πήλινων και μετάλλινων αντικειμένων που προέρχονταν από παλαιότερες περισυλλογές και παραδόσεις, καθώς και από τις ανασκαφικές έρευνες του σίφνιου Ι. Δραγάτη σε διάφορες αρχαίες θέσεις του νησιού. Αυτά τα αντικείμενα αποτέλεσαν τον πυρήνα του Μουσείου, που το 1970 στεγάστηκε προσωρινά στον καθολικό ναό του Αγ. Αντωνίου – τον Φραγκαντώνη του Κάστρου. Με τη μεταφορά των αρχαίων στο Κάστρο, ενισχύθηκε ο ζήλος των Καστριανών, οι οποίοι άρχισαν να παραδίδουν τα αρχαία που βρίσκονταν στην κατοχή τους. Κατά ευτυχή σύμπτωση, το 1977 βρέθηκαν σε μια παλιά αποθήκη του Κάστρου ορισμένα ακόμη από τα ευρήματα των αγγλικών ανασκαφών, κυρίως όστρακα αγγείων (ο ιδιοκτήτης Α. Ραφελέτος, ο οποίος τα παρέδωσε, ανέφερε ότι ο θείος του, από τον οποίο κληρονόμησε την αποθήκη, ήταν αρχιεργάτης των Άγγλων). Εν τω μεταξύ, ο σίφνιος Ακαδημαϊκός, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. Μαριδάκης και η σύζυγός του Ίνα, δώρισαν ένα οίκημα στον κεντρικό δρόμο του οικισμού, προκειμένου να διαμορφωθεί κατάλ-

4. Το Κάστρο και η Σεράλια, όπως τα ζωγράφισε ο J.B. Hilair (στο έργο του Choiseul-Gouffier)

5. Κάτοψη
του Αρχαιολογικού
Μουσείου Σίφνου

ληλα και να στεγαστεί εκεί το Μουσείο. Η έκθεση των ευρημάτων οργανώθηκε από τον αείμνηστο Ν. Ζαφειρόπουλο και την τότε Έφορο Κυκλάδων Φ. Ν. Ζαφειροπούλου, και ολοκληρώθηκε στην αρχή της δεκαετίας του 1990. Στα πλαίσια της έρευνας και της ανάδειξης των αρχαίων του Κάστρου, η ΚΑ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με καθαρισμούς και σωστικές ανασκαφές σε διάφορα σημεία του συνεχώς κατοικούμενου οικισμού, αποκαλύπτει και τεκμηριώνει τοπογραφικά τα υλικά κατάλοιπα του αρχαίου άστεως, ενώ ταυτόχρονα καταγράφει και συγκεντρώνει, όταν κρίνεται απαραίτητο, τα διάσπαρτα κινητά αρχαία, προκειμένου να γίνει κοινό κτήμα η ξεχωριστή ιστορία της αρχαίας πόλης της Σίφνου.

Η σύντομη αναφορά στις αρχαιότητες του Κάστρου οφείλει επιστημονικά πολλά σε όσους αναφέρονται στο κείμενο και τη βιβλιογραφία. Δίπλα στη δική τους προσφορά, αξιοσημείωτη είναι και η συμβολή των «αφανών ηρώων» του Κάστρου: των

παιαίων φυλάκων Γιάννη Καράβη, πρώτου φύλακα αρχαιοτήτων Σίφνου, και Γιάννη Τρίχα, αλλά και των νεότερων: του Αποστόλη Καράβη, πολύτιμου συνεργάτη σε όλες τις πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες στη Σίφνο, του Αντώνη Ατσόνιου και του Γιώργου Γεωργούλη. Τέλος, καθοριστική ήταν και παραμένει η ενεργός συμμετοχή και η ηθική συμπαράσταση όλων των Καστριανών στην ανάδειξη, στην προστασία και στην προβολή των αρχαίων του τόπου τους, που αποτελεί σήμερα ένα μοναδικό υπαίθριο Μουσείο, με ιστορία που ξεπερνά τα 4.000 χρόνια.

Ωστόσο, πολλά από τα κινητά ευρήματα χάθηκαν μέσα στη λαίλαπα που β' Παγκοσμίου Πολέμου, στερώντας το νησί από ένα σημαντικό μέρος της ιστορίας του.

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΩΣ ΤΟΝ 6ο αι. π.Χ.

Οι περιηγητές δεν δίνουν πληροφορίες για την ιστορία του Κάστρου, αλλά και της Σίφου γενικότερα, πριν από τον 6ο αιώνα π.Χ. Το κενό καλύπτεται σχεδόν αποκλειστικά από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, κυρίως δε από τα ευρήματα των Brock και Young, που διενήργησαν ανασκαφικές τομές τη δεκαετία του 1930 σε διάφορα σημεία του λόφου του Κάστρου.

Τα αρχαιότερα ίχνη κατοίκησης ανάγονται στην πρώιμη Εποχή του Χαλκού, όπως μαρτυρούν λίγα όστρακα της πρωτοκυκλαδικής III και μεσοκυκλαδικής περιόδου που εντοπίστηκαν στη βορειοανατολική και βορειοδυτική πλαγιά του λόφου (εικ. 1, 6). Ο χώρος φαίνεται ότι στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε και επανακατοικήθηκε, συστηματικά πια και χωρίς διακοπή, από την πρώιμη γεωμετρική περίοδο κ.ε. Τα αρχαιότερα κατάλοιπα αυτής της περιόδου προέρχονται από την ανατολική πλευρά του λόφου του Κάστρου, όπου το 1976 ανακαλύφθηκαν τυχαία αγγεία της πρώιμης και μέσης γεωμετρικής περιόδου (9ος αι. π.Χ., εικ. 8). Ερείπια ενός υστερογεωμετρικού οικισμού (8ος αι. π.Χ.) ανέσκαψαν οι άγγλοι αρχαιολόγοι στη βορειοδυτική πλευρά του

6. Θραύσματα πρωτοκυκλαδικών III (περ. 2300-2000 π.Χ.) και μεσοκυκλαδικών αγγείων (περ. 2000-1550 π.Χ.)

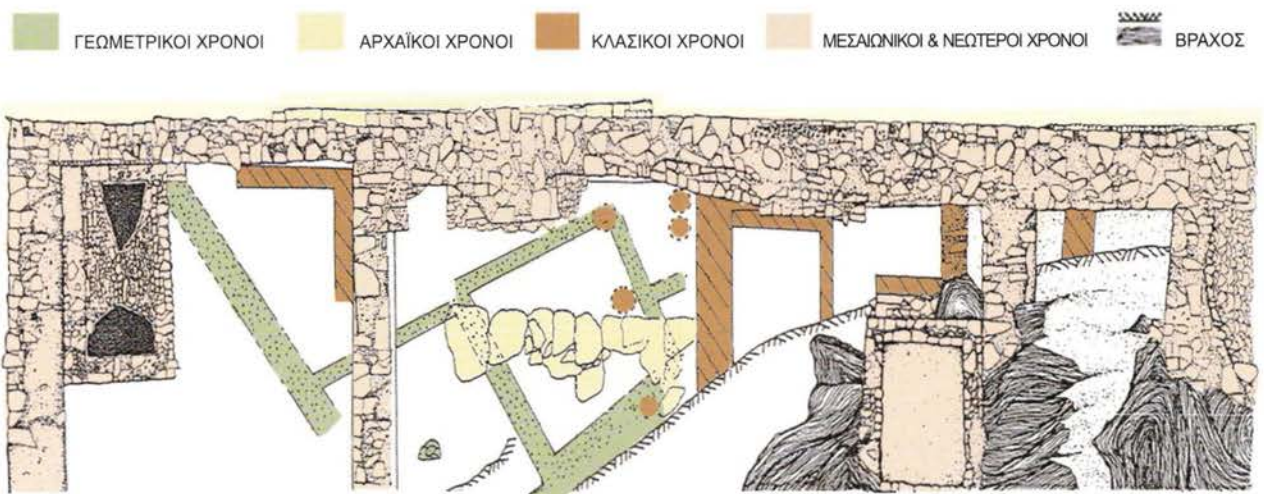

7. Πυρήνας, φολίδες και λεπίδα οψιανού από την περιοχή του Κάστρου

8. Τριφυλλόσχημες οinoχόες της πρώιμης και μέσης γεωμετρικής περιόδου. Παράδοση Φ. Κουμάκη. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 36-38, προθ. Ι)

πλατώματος του λόφου, κάτω από τα μεσαιωνικά ερείπια της οικίας του ηγεμόνα της Σίφνου, ανάμεσα στον γκρεμό και στην αρχαϊκή οχύρωση της Ακρόπολης (εικ. 9). Τα σπίτια είναι μονόχωρα, προσεκτικά κτισμένα με μακριές οχιστολιθικές πέτρες, που σχηματίζουν ακανόνιστους δόμους. Στο καλύτερα διατηρημένο από αυτά, που έχει εμβαδόν 4 τ.μ., βρέθηκε κόγχη, λίθινες βάσεις για αποθηκευτικούς πίθους, καθώς και μια κατασκευή για τη συγκέντρωση του βρόχινου νερού. Στο κέντρο του διπλανού σπιτιού αποκαλύφθηκε λίθινη βάση ξύλινου κίονα, για τη στήριξη της στέγης, και κτιστός πάγκος, που χρησίμευε πιθανόν ως κρεβάτι. Στην απότομη βορειοανατολική

9. Κάτοψη των κτισμάτων στη βορειοδυτική πλευρά της Ακρόπολης του Κάστρου. (Α. Γούναρης 1988 και J.K. Brock 1949)

10. Κύαθος, σκύφος και οινοχόη από το νεκροταφείο της αρχαίας πόλης. 9ος αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 156-158, προθ. Ι)

πλαγιά του λόφου αποκαλύφθηκαν τα ερείπια τριών ακόμη μονόχρωμων σπιτιών της υστερογεωμετρικής περιόδου, με την ίδια επιμελημένη τοικοποιία.

Στη βορειοδυτική πλευρά της μεταγενέστερης τειχισμένης Ακρόπολης, κάτω από μια σειρά οριζόντια τοποθετημένων σχιστολιθικών πλακών, επάνω στα ερείπια των

γεωμετρικών σπιτιών, αποκαλύφθηκε ένας πλούσιος αποθήκης. Από τα ευρήματα που περιείχε, και τα οποία χρονολογούνται στην περίοδο από το 700 ως το 550 π.Χ., συνάγεται ότι τον 7ο αι. π.Χ., κάπου ψηλότερα στη βραχώδη πλαγιά –ίσως στη θέση της σημερινής εκκλησίας της Παναγίας της Ελεούσας–, υπήρχε ναός. Το ιερό ήταν πιθανότατα αφιερωμένο σε γυναικεία θεότητα, όπως μαρτυρούν δύο σπάνια πήλινα τροχήλατα ειδώλια (εικ. 11, 12), σήμερα στο Μουσείο της Σίφνου. Πρόκειται για γυναικείες μορφές, με πολυποίκιλτο μακρύ ένδυμα ζωαμένο στη μέση, οι οποίες είχαν πιθανότατα τα χέρια προτεταμένα και ίσως κρατούσαν κάποιο αντικείμενο. Αν η λατρευόμενη θεότητα του Κάστρου ταυτίζεται με την Αθηνά, όπως υποδηλώνει μια μικρή πήλινη περικεφαλαία που βρέθηκε στον αποθέτη, ή με την Άρτεμη, όπως φαίνεται από τη διακόσμηση των ειδωλίων (γρύπες κ.λπ.) αλλά και από μεταγενέστερες παραδό-

11. Κάτω τμήμα γυναικείου ειδωλίου: στην κύρια όψη της κωδωνόσχημης φούστας εικονίζονται δύο στήλες με φτερωτούς γρύπες, φτερωτά άλογα και λιοντάρια (:) σε διάχωρα (λεπτομέρεια δεξιά)· στην δευτερεύουσα, λαβυρινθοειδής μαιάνδρος. Ναξιακό έργο, α' τέταρτο του 7ου αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 164, προθ. 3)

12. Πήλινο γυναικείο ειδώλιο. Σώζεται τμήμα του κορμού και η φούστα, πάνω στην οποία εικονίζονται, σε δύο πλατιές ζώνες, άλογα σε καλπασμό ανάμεσα σε πλήθος παραπληρωματικών κοσμημάτων. Παριανό έργο, α' τέταρτο του 7ου αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 165, προθ. 3)

σεις για λατρεία της Άρτεμης στη Σίφνο, είναι ερώτημα που μέχρι στιγμής παραμένει αναπάντητο.

Τα γεωμετρικά σπίτια και ο αποθέτης του Κάστρου περιείχαν και πολλά άλλα σημαντικά ευρήματα, τα οποία μαρτυρούν για τις σχέσεις της Σίφνου, κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους, όχι μόνο με τις Κυκλάδες και την ηπειρωτική Ελλάδα, αλλά και με το χώρο της Ανατολής: θραύσματα αγγείων των γεωμετρικών χρόνων, διαφόρων κυκλαδικών εργαστηρίων, τμήματα ειδωλίων, θραύσματα αγγείων της λεγόμενης ανατολίζουσας περιόδου (ροδιακά, χιακά, πρωτοκορινθιακά κ.λπ., εικ. 14, 16), οστέινα μικροαντικείμενα (εικ. 13), λίθινα, χάλκινα, χρυσά και σιδερένια κοσμήματα, σφραγιδόλιθοι, χάντρες, αντικείμενα από φαγεντιανή, αγνύθες. Η εύρεση στον αποθέτη ενός σπάνιου δακτυλιδιού από στεατίτη, με παράσταση ένθρονης ανδρικής μορφής (εικ. 15), επιτρέπει την υπόθεση ότι η μορφή ταυτίζεται με θεότητα, ίσως τον Δία Επιβήμεο, ο οποίος, σύμφωνα με τον Ηούσιο, λατρευόταν στη Σίφνο. Τεχνοτροπικά, η μορφή ακολουθεί ανατολικά πρότυπα. Σε κέντρα της Πελοποννήσου θα πρέπει να αναζητηθεί ο τόπος παραγωγής της κυκλικής οστέινης σφραγίδας με παράσταση κενταύρου (εικ. 13).

Ένα από τα νεκροταφεία του οικισμού βρισκόταν πιθανότατα, σύμφωνα με τους άγ-

13. Οστέινα μικροαντικείμενα: Ξαπλωμένο ζώο, πόρπη και σφραγίδα. 7ος αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 344, 343, 208, προθ. 3)

14. Πρωτοκορινθιακή κοτύλη, 7ος αι. π.Χ.
(Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 167, προθ. 3)

γλους ανασκαφείς, στα τέσσερα χαμηλότερα άνδρα της πλαγιάς νότια του λόφου του Κάστρου (εικ. 1, 40), πάνω από την κοίτη του ποταμού που ρέει προς τη θάλασσα, στην περιοχή όπου

βρέθηκαν μεταγενέστεροι, ελληνιστικοί και ρωμαϊκοί, τάφοι. Ένα δεύτερο νεκροταφείο βρισκόταν στο δρόμο προς την Απολλωνία. Εκεί ο γερμανός αρχαιολόγος L. Rollak εντόπισε, στα τέλη του 19ου αιώνα, λαξευτούς τάφους.

Ο J. Brock, που ερευνήσε την περιοχή, σημειώνει ότι όλοι οι τάφοι είχαν συληθεί ή καταστραφεί από την καλλιέργεια, αλλά η αφθονία των οστράκων έδειχνε ότι το νεκροταφείο ήταν σε συνεχή χρήση από τον 7ο αιώνα π.Χ. ως τους βυζαντινούς χρόνους. Μια μικρή σωστική ανασκαφή της Β. Φιλιππάκη, απέδειξε ότι η χρήση του νεκροταφείου, όπως και η κατοίκηση του λόφου, ανάγεται στην πρώιμη γεωμετρική περίοδο: το 1976, κατά τη διάνοιξη του δρόμου στην περιοχή αυτή, η σίφνια αρχαιολόγος, με τη συνδρομή του φύλακα αρχαιοτήτων Γ. Καράβη και του φιλόρχαιου Καστριανού Κ.Λεμπέση, ανέσκαψε μικρό τάφο, με αγγεία και σιδερένια όπλα του 9ου αιώνα π.Χ. (εικ. 10).

Τα ΥΓ σπίατα και ο αποθέτης του Κάστρου περιείχαν σημαντικά ευρήματα, τα οποία μαρτυρούν για τις σχέσεις της Σίφνου όχι μόνο με τις Κυκλάδες και την ηπειρωτική Ελλάδα, αλλά και με το χώρο της Ανατολής.

15. Λίθινο δακτυλίδι με παράσταση ανδρικής ένθρονης μορφής που κρατά αντικείμενο, ίσως σκήπτρο. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 1095).

16. Οστρακα παριανών (των λεγόμενων «μηλιακών») αγγείων. 7ος αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, προθ. 3)

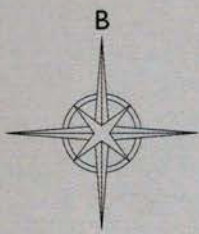
Η «ΧΡΥΣΗ» ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ: ο 6ος αι. π.Χ.

Η εποχή της μεγαλύτερης ακμής της Σίφνου ήταν αναμφίβολα η αρχαϊκή, και ειδικότερα το β' μισό του 6ου αιώνα π.Χ., όταν οι Σίφνιοι, «σε επίδειξη ευδαιμονίας» (Παυσανίας, 10.11.2), οικοδόμησαν στους Δελφούς έναν επιβλητικότατο Θησαυρό – το γνωστότερο κυκλαδικό μνημείο στην ηπειρωτική Ελλάδα και το μοναδικό ολομέγαρα την εποχή εκείνη στο δελφικό Ιερό του Απόλλωνα. Εκτός από μεγάλη προβολή, η ανάθεση του Θησαυρού εξασφάλισε στους Σίφνίους και το δικαίωμα της προμαντείας, το οποίο, σύμφωνα με επιγραφή στην είσοδο του Θησαυρού, ανανεώθηκε τον 4ο αιώνα π.Χ.

Ο Ηρόδοτος (III. 57-58) αναφέρει ότι, την εποχή του τυράννου Πολυκράτη, οι Σίφνιοι νησιωτών μάλιστα έπλούτεον, ήταν οι πλουσιότεροι από τους νησιώτες, από την

17. Προοπτική σχεδιαστική αναπαράσταση του Θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς. (Daux-Hansen (1987), σ. 225, εικ. 133)

Τμήμα 4

Τμήμα 3

Τμήμα 2

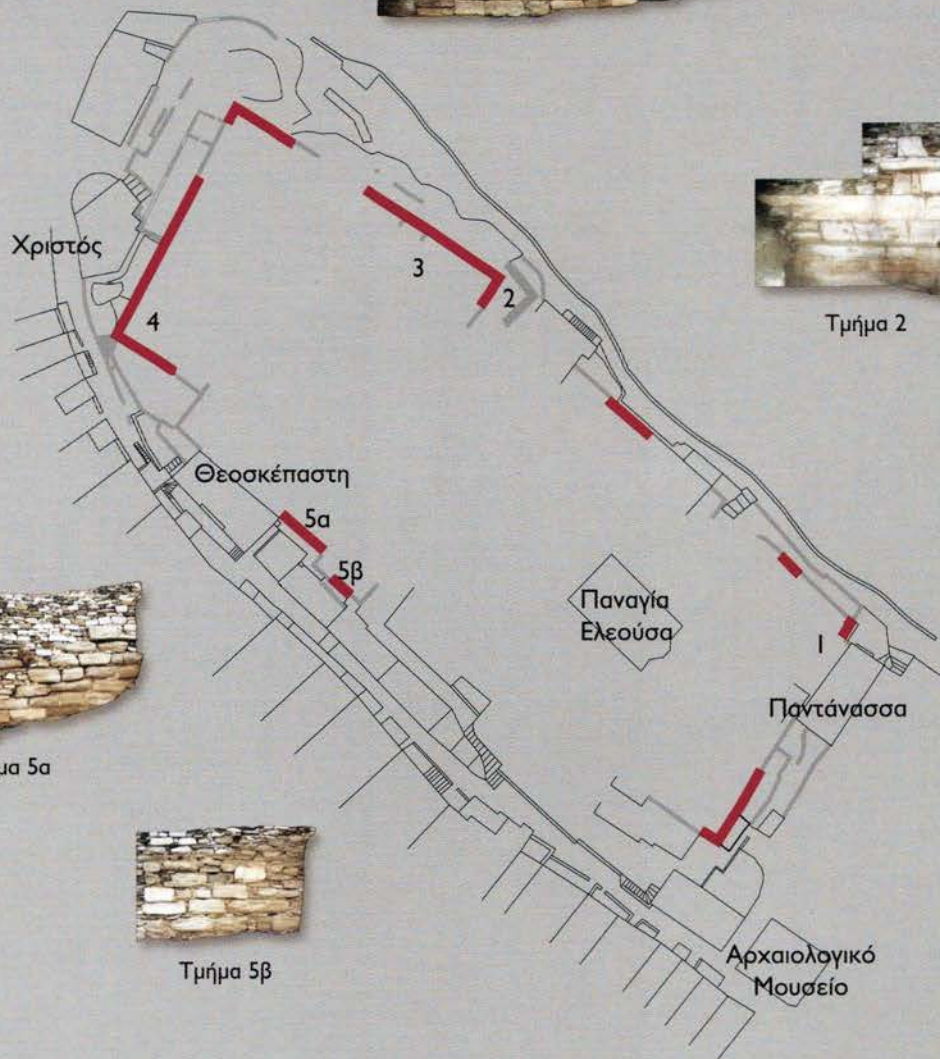
Τμήμα 1

Τμήμα 5α

Τμήμα 5β

18. Το αρχαίο τείχος στο Κάστρο της Σίφνου
Φωτομωσαϊκά όψεις - Οριζοντιογραφική αποτύπωση
2001 Ζ.Δ.Π. - Α.Α. - Γ.Ν.Μ

Χρηματοδότηση: Υπουργείο Αιγαίου

εκμετάλλευση των μεταλλείων χρυσού και αργύρου που υπήρχαν στο νησί τους. Η ανάθεση του μεγαλοπρεπέστατου Θησαυρού έγινε από τη δεκάτη των εσόδων τους, που τα μοιράζονταν μεταξύ τους. Τον καιρό της κατασκευής του Θησαυρού, οι Σίφνιοι συμβουλευτήκαν το δελφικό μαντείο αν η ευημερία τους θα είχε μεγάλη διάρκεια. Η Πυθία έδωσε τον παρακάτω χρησμό, τον οποίο οι Σίφνιοι δεν κατανόησαν ούτε τότε ούτε αργότερα, όταν έφτασαν οι Σάμιοι στο νησί:

Ἄλλ' ὅταν ἐν Σίφνῳ πρυτανήια λευκὰ γένηται

Αλλά όταν στη Σίφνο γίνουν λευκά πρυτανεία

Λεύκοφρύς τ' ἀγορή, τότε δὴ δεῖ φράδμονος ἀνδρός

και αγορά με λευκό περίβολο, τότε θα χρειαστεί

φράσσασθαι ξύλινόν τε λόχον κήρυκα τ' ἐρυθρόν.

άνδρα με φρόνηση να προφυλάξει το νησί από την

ξύλινη ενέδρα και τον ερυθρό κήρυκα.

Ο Ηρόδοτος διευκρινίζει ότι τον παλιό καιρό τα πλοία ήταν χρωματισμένα με μίλτο, και ότι η Πυθία εννοούσε τα πλοία των Σαμίων, όταν αναφερόταν στην ξύλινη ενέδρα και τον ερυθρό κήρυκα. Οι Σάμιοι εκείνοι ήταν φυγάδες που είχαν επαναστατήσει κατά του Πολυκράτη και που κατέπλευσαν στη Σίφνο, προκειμένου να βρουν χρήματα. Οι αγγελιοφόροι των Σαμίων ζήτησαν καταρχήν από τους Σιφνίους δάνειο 10

19. Αιολικό κιονόκρανο των αρχαϊκών χρόνων. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 223)

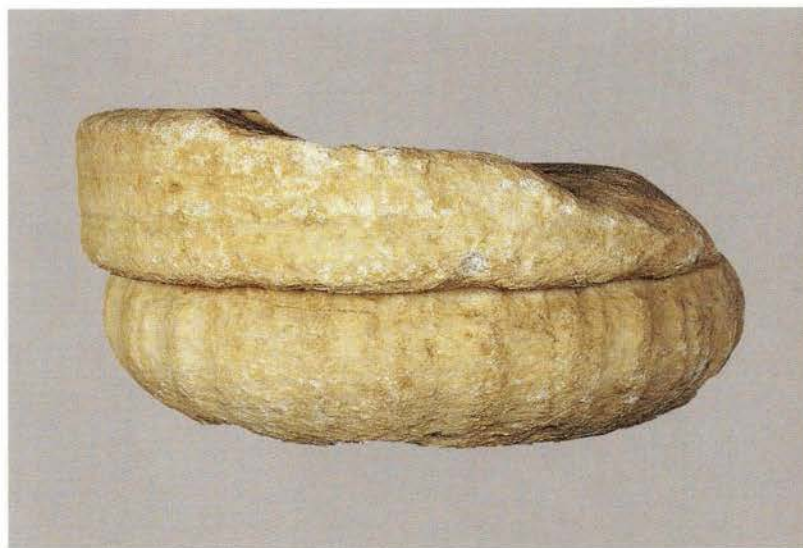

20. Τρίγλυφο από την περιοχή της Σεράλιας,
εντοιχισμένο σε ξερολιθιά

τάλαντα, και επειδή εκείνοι αρνήθηκαν, οι Σάμιοι λεηλάτησαν την ύπαιθρο του νησιού. Οι Σίφνιοι προσπάθησαν να τους διώξουν, αλλά οι Σάμιοι τούς απέκλεισαν τη δυνατότητα επιστροφής στο *άστυ*, και στη συνέχεια κατόρθωσαν να τους αποσπάσουν 100 τάλαντα, δηλαδή το δεκαπλάσιο ποσό από εκείνο που αρχικά είχαν ζητήσει. Το γεγονός ότι οι Σίφνιοι ήταν από τους πρώτους νηριώτες που έκοψαν νόμισμα στα αρχαϊκά χρόνια, ίσως συνδέεται με τη φύλαξη ενός τόσο υπέρογκου ποσού στο νησί.

Η αναφορά της Πυθίας στα *λευκά*, τα μαρμαρόκτιστα δημόσια οικοδομήματα της Σίφνου, σε μια εποχή που το υλικό αυτό χρησιμοποιούνταν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στην κατασκευή ιερών κτηρίων, υποδηλώνει μια υπερβολική επίδειξη πλούτου εκ μέρους της σιφναϊκής πόλης. Η επίδειξη αυτή άγγιζε τα όρια της *ύβρεως* για τα αρχαϊκά μέτρα, και συνεπαγόταν τιμωρία, που στην προκειμένη περίπτωση εκδηλώθηκε με την επιδρομή των Σαμίων. Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές ότι η φήμη των μνημείων της Σίφνου ξεπερνούσε κατά πολύ τα στενά νησιωτικά σύνορα. Χαρακτηριστικό δείγμα μαρμάρινης μνημειακής κατασκευής της σιφναϊκής πόλης είναι το τείχος της Ακρόπολης, τμήματα του οποίου αποκαλύφθηκαν πρόσφατα σε ύψος που ξεπερνά τα 4,5μ. (14 ορατοί δόμοι). Έχει κτιστεί από ντόπιο μάρμαρο, μεγάλο μέρος

21. Επίστεψη αναθηματικής βάσης σε σχήμα φυλλωτού κιονόκρανου με λοξή βάθυνση της πλίνθου (πιθανώς βάση αγάλματος κόρης). Έργο παριανού εργαστηρίου, β' μισό του 6ου αι. π.Χ. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 133)

23. Ερμαϊκή στήλη με ανάγλυφο φαλλό.
Παριανό έργο με αττική επίδραση (;).
Γύρω στο 510 π.Χ.
(Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
αρ. ευρ. 3728)

του οποίου λατομήθηκε πάνω στο λόφο του Κάστρου. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι οι προεξέχοντες δόμοι από μεγάλες στενόμακρες μαρμαροπλίνθους, σήμερα ορατοί στο ανατολικό και βορειοδυτικό τμήμα του τείχους. Ιστορικοί παράγοντες, μαρτυρίες από τις ανασκαφές των Άγγλων στο εσωτερικό της Ακρόπολης, καθώς και στοιχεία της τοικοδομίας του τείχους, μπορούν να τοποθετήσουν την αρχή της οικοδόμησής του στο τέλος του 6ου αιώνα π.Χ. – μοναδικό παράδειγμα μαρμάρινου τείχους την εποχή εκείνη στις Κυκλάδες (εικ. 18). Εάν η χρονολόγηση είναι σωστή, τότε η κατασκευή του τείχους θα πρέπει να συνδέεται με τις εκτεταμένες εργασίες διαμόρφωσης που έγιναν μετά τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. στη βορειοδυτική πλευρά του λόφου, όταν ο παλιός ναός αντικαταστάθηκε από έναν νέο μαρμάρινο, και ο χώρος του ιερού επεκτάθηκε προς τα βορειοδυτικά.

Τα σχετικά λίγα αρχαϊκά αρχιτεκτονικά μέλη που βρέθηκαν στο Κάστρο πρέπει να προέρχονται από μεγάλοπρεπα μαρμάρινα κτήρια. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ένα σπάνιο αιολικό κιονόκρανο που χρησίμευε ως Αγία Τράπεζα του καθολικού ναού του Αγ. Αντωνίου (εικ. 19), ενώ ένα κιονόκρανο ίδιου τύπου, αλλά πολύ φθαρμένο, βρέθηκε πρόσφατα στους καθαρισμούς τους τείχους. Από υστεροαρχαϊκό οικοδόμημα προέρχεται ο σπόνδυλος ενός δωρικού κίονα, σήμερα χαμηλά στο λόφο, κοντά στον ποταμό της Σεράλιας (εικ. 1). Αν κρίνει κανείς από την κατάσταση διατήρησης του κίονα, το κτήριο από όπου προέρχεται δεν θα πρέπει να ήταν πολύ μακριά. Από ξερολιθιά στην ίδια περιοχή αποτοιχίστηκε πρόσφατα μεγάλο τρίγλυφο, κατασκευασμένο από ίδιο μάρμαρο (εικ. 20).

Μια αμυδρή εικόνα του εντυπωσιακού γλυπτού διακόσμου της αρχαίας πόλης, της οποίας τα δημόσια κτήρια είχαν στολιστεί, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, με παριανά έργα (παρίω λίθω ἡσκημένα), αποκτά κανείς και από τα λιγοστά δείγματα αρχαϊκών

22. Κεφαλή κούρου ή σφίγγας.
Μέσα 6ου αι. π.Χ.
(Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 2)

24. Θραύσματα ανάγλυφων αγγείων του 6ου αι. π.Χ., ορισμένα με σπάνια εικονιστικά θέματα, όπως ανάγλυφη πομπή ιθυφαλλικών γαϊδουριών ή ημιόνων, και σκηνή κώμου (ι). (Μουσείο Σίφνου, προθ. 2)

γλυπτών που βρέθηκαν στο Κάστρο: ένα μαρμάρινο κεφάλι κούρου ή σφίγγας (εικ. 22), έργο νησιωτικού, πιθανότατα παριανού εργαστηρίου, των μέσων του 6ου αιώνα π.Χ., που βρέθηκε το 1936 εντοιχισμένο σε σπίτι του Κάστρου, καθώς και μια μαρμάρινη ερμαϊκή στήλη, που βρέθηκε στην Ακρόπολη του Κάστρου το 1895 και σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (εικ. 23). Η στήλη είναι από τα πρωιμότερα δείγματα του τύπου των Ερμών. Το έργο είναι νησιωτικό, πιθανότατα παριανού εργαστηρίου, με αττική επίδραση, φέρει ίχνη επισκευής και χρονολογείται γύρω στο 510 π.Χ. Η ερμαϊκή στήλη της Σίφνου είναι η μόνη που βρέθηκε εκτός Αττικής την περίοδο αυτή και η παλαιότερη στις Κυκλάδες. Η εύρεση ενός αττικού τύπου γλυπτού στη Σίφνο στα τέλη του 6ου αιώνα π.Χ. μαρτυρεί για τις σχέσεις του νησιού με την Αθήνα σε μια περίοδο που οι Πεισιστρατίδες είχαν αρχίσει να δείχνουν ενεργά ενδιαφέρον για άσκηση επιρροής στον κυκλαδικό χώρο (πρβλ. την πρώτη κάθαρση της Δήλου από τον Πεισίστρατο). Η Σίφνος, με τα πλούσια μεταλλεία της, θα ήταν αναμφίβολα ένας ισχυρός πόλος έλξης.

Μια αμυδρή εικόνα του εντυπωσιακού γλυπτού διακόσμου της αρχαίας πόλης, που, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ήταν στολισμένη με παριανά έργα, αποκτά κανείς και από τα λιγοστά δείγματα αρχαϊκών γλυπτών που βρέθηκαν στο Κάστρο.

25. Στην ανατολική πλευρά του λόφου, δίπλα στον Αγ. Αντώνιο, παραμένουν ορατά τα θεμέλια ισχυρού μαρμάρινου τοίχου

ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Οι αρχαιολογικές και φιλολογικές μαρτυρίες για την πόλη της Σίφνου κατά την κλασική περίοδο είναι σχετικά λίγες, ωστόσο δεν δικαιολογούν την εικόνα κοινωνικής και οικονομικής ύφεσης, που, σύμφωνα με ορισμένους αρχαίους συγγραφείς, παρουσιάζει το νησί μετά τα αρχαϊκά χρόνια. Η οικονομική ευμάρεια αλλά και το υψηλό καλλιτεχνικό αισθητήριο των Σιφνίων αντανακλάται στα νομίσματα του α' μισού του 5ου αιώνα π.Χ.: ο εμπροσθότυπος κοσμεύεται με εξαιρετικής τέχνης κεφαλή Απόλλωνα, ενώ στον οπισθότυπο, σε έγκοιλο τετράγωνο, απεικονίζεται ο αρχαϊκός τύπος του ιπτάμενου αετού και τα αρχικά του εθνικού ΣΙΦ.

Οι Σίφνιοι, που μαζί με τους Μηλίους και τους Σεριφίους, ήταν οι μόνοι από τους νησιώτες, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, που δεν έδωσαν στον Δαρείο γη και ύδωρ, συνεισέφεραν στη μάχη της Σαλαμίνας με μια πεντηκόντορο, όπως συνάγεται και από την επιγραφή της βάσης του τρίποδα των Δελφών, κοινού αναθήματος των Ελλήνων μετά τα Μηδικά.

Για την οικονομική κατάσταση των Σιφνίων στο β' μισό του 5ου αιώνα π.Χ., ενδεικτικός είναι ο φόρος που πληρώνουν στην Α' Αθηναϊκή Συμμαχία: το ποσό, που το 450/49 π.Χ. είναι 3 τάλαντα, το 425/4 π.Χ. τριπλασιάζεται, και φτάνει στα 9. Ο περιορισμός της αυτονομίας των μελών της συμμαχίας αντανακλάται στο αντίγραφο αττικού ψηφίσματος (γ' τέταρτο 5ου αι. π.Χ.) που βρέθηκε στο Κάστρο, σύμφωνα με το οποίο οι Αθηναίοι υποχρεώνουν όλα τα μέλη της συμμαχίας να χρησιμοποιούν αττικά νομίσματα, μέτρα και σταθμά.

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα στοιχεία για την ιστορία, την κοινωνία και τους θεσμούς της πόλης της Σίφνου στο τέλος του 5ου και στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ., περιέχονται στον Αιγινητικό του Ισοκράτη. Όπως συνάγεται από τα λόγια του σίφνιου ενάγοντα, μετά τη νίκη των Σπαρτιατών στους Αιγός Ποταμούς το 404 π.Χ., στη Σίφνο, όπως και σε άλλα νησιά των Κυκλάδων, είχε επιβληθεί ολιγαρχικό καθεστώς. Μέλος της ολιγαρχικής παράταξης είναι και ο ίδιος ο σίφνιος ομιλητής, ο οποίος αναφέρει ότι κατ'άγεται από παλιά και πλούσια σιφναϊκή οικογένεια, που πλήρωσε εισφορές, ανέλαβε σπουδαία αξιώματα, χορηγίες και άλλες λειτουργίες, και έδωσε στην πόλη μεγάλο αριθμό αρχόντων, ανάμεσά τους και βασιλείς. Από τις αναφορές του σίφνιου ενάγοντα συμπεραίνει κανείς ότι έντονες πολιτικές αντιθέσεις, προφανώς μεταξύ ολιγαρχι-

26. Αργυρός στατήρας Σίφνου.
Στον εμπροσθότυπο εικονίζεται κεφαλή
Απόλλωνα, στον οπισθότυπο αετός.
Αρχές 5ου αι. π.Χ. (Παρίσι, Bibliothèque
Nationale - Cabinet des Médailles)

27. Όστρακα ερυθρόμορφων αγγείων. 5ος αι. π.Χ.
(Μουσείο Σίφνου, προθ. 2)

κών και δημοκρατικών, τάρaxαν τη Σίφνο στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ., με επίκεντρο την πόλη και συχνά με βίαια αποτελέσματα (σφαγές, διωγμούς κλπ.). Πιο συγκεκριμένα, μετά τη ναυμαχία της Κνίδου (394 π.Χ.), οι δημοκρατικοί εξόριστοι επέστρεψαν στο νησί, κατέλαβαν την πόλη, απέκτησαν τον έλεγχο της υπαίθρου και προχώρησαν σε σφαγές και διωγμούς ολιγαρχικών. Οι ολιγαρχικοί εξόριστοι δοκίμασαν να ανακαταλάβουν την πόλη, συγκρότησαν μάλιστα «κυβέρνηση» (της οποίας αναφέρονται τρία αξιώματα, *άρχων αυτοκράτωρ, γραμματεύς και ταμίας*), αλλά τελικά δεν πέτυχαν το στόχο τους.

Οι διαρκείς διαμάχες κυριαρχίας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, που συνεχίστηκαν και μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, είχαν εκρηκτικές επιδράσεις σε όλο τον ελλαδικό χώρο, και ιδιαίτερα στο Αιγαίο – ζωτικό πεδίο επιρροής και των δύο δυνάμεων. Με την ίδρυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας, στην οποία προσχώρησε με μικρή καθυστέρηση και η Σίφνος, η Αθήνα προσπάθησε –και σε μεγάλο βαθμό κατόρθωσε– να κερδίσει ξανά την εύνοια και τον έλεγχο των νησιών, που μετά την Ανταλκίδειο Ειρήνη (386 π.Χ.) είχαν κατ' όνομα κηρυχτεί αυτόνομα. Η σημασία που είχε για τους Αθηναίους ο έλεγχος του Αιγαίου φαίνεται καθαρά στην προσπάθεια που κατέβαλε η Αθήνα, ήδη από την εποχή του Πεισίστρατου, να προβάλλει μυθικούς δεσμούς με τα νησιά. Συστηματικότερη και τραγικότερη σε αυτό το θέμα υπήρξε η αθηναϊκή παρέμβαση στη Δήλο· πάντως και στη Σίφνο οι αθηναϊκές επιρροές είναι εμφανείς στην τοπική μυθολογία και λατρεία.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Σίφνιοι, όπως και άλλοι Κυκλαδίτες, είναι *Ίωνες απ' Αθηναίων*. Ο επώνυμος ήρωας της Σίφνου, ο Σίφνος, είναι γιος του Σουνίου, γιου του Απόλλωνα και της Ροιούς, και συμπαραστάτης του Ερεχθέα, του μυθικού βασιλιά της Αθήνας. Κόρη του Ερεχθέα ήταν, κατά μια παράδοση, και η *Μερόπη* – ένα από τα ονόματα της Σίφνου σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο.

28. Βάση κοτύλης με την επιγραφή ΔΗ.
Από τη βορειοανατολική πλαγιά του λόφου
του Κάστρου. 4ος αι. π.Χ.
(Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 345, προθ. 2)

Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΗ

Οι πληροφορίες για την ελληνιστική πόλη της Σίφνου βασίζονται κυρίως στα αρχαιολογικά ευρήματα, ιδιαίτερα στις επιγραφές, καθώς και σε διάσπαρτες φιλολογικές μαρτυρίες, οι οποίες, μεταξύ άλλων, αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα με επίκεντρο το νησί.

Το 333 π.Χ., για αντιπερισπασμό στην έναρξη της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου, ο Δαρείος έστειλε στο Αιγαίο μοίρα του περσικού στόλου υπό τον Δατάμη, τον οποίο αιφνιδίασε στη Σίφνο ο εντεταλμένος των Μακεδόνων Πρωτέας, και κατέλαβε 8 από τα 10 πλοία του. Την ίδια χρονιά, ο Φαρνάβαζος και ο Αυτοφραδάτης, ναύαρχοι του περσικού στόλου, επανήλθαν με 100 πλοία στη Σίφνο, όπου εγκατέστησαν φρουρές και επέβαλαν χρηματικές εισφορές. Στο λιμάνι της Σίφνου κατέπλευσε εν τω μεταξύ και ο Άγις, βασιλιάς των Λακεδαιμονίων, για να ζητήσει από τους Πέρσες χρήματα εναντίον των Μακεδόνων. Στη φάση των διαπραγματεύσεων όμως, έφτασαν τα νέα της πανωλεθρίας του Δαρείου στην Ισσό, οπότε ο περσικός στόλος εγκατέλειψε εσπευσμένα τη Σίφνο και κατευθύνθηκε προς το ανατολικό Αιγαίο.

Για τη Σίφνο του 3ου αιώνα π.Χ., και ειδικά για τις σχέσεις της με τους Πτολεμαίους και την πιθανή συμμετοχή της στο Κοινό των Νησιωτών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον

παρουσιάζει ένα ψήφισμα προς τιμήν του αλεξανδρινού αυλητή Περιγένη Λεοντίσκου, που αυλεί με αφορμή τα καλά νέα που φτάνουν στην πόλη της Σίφνου σχετικά με την υγεία του βασιλιά (Πτολεμαίου Φιλάδελφου ή Φιλοπάτορος) και της βασίλισσας (εικ. 29). Τόσο αυτή η επιγραφή όσο και ένα δεύτερο ψήφισμα προς τιμήν του δήλιου κιθαρωδού [-]μος Νίκωνος (γύρω στο 200 π.Χ.), δει-

29. Ψήφισμα προς τιμήν του αυλητή Περιγένη Λεοντίσκου. 3ος αι. π.Χ.
(Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 31)

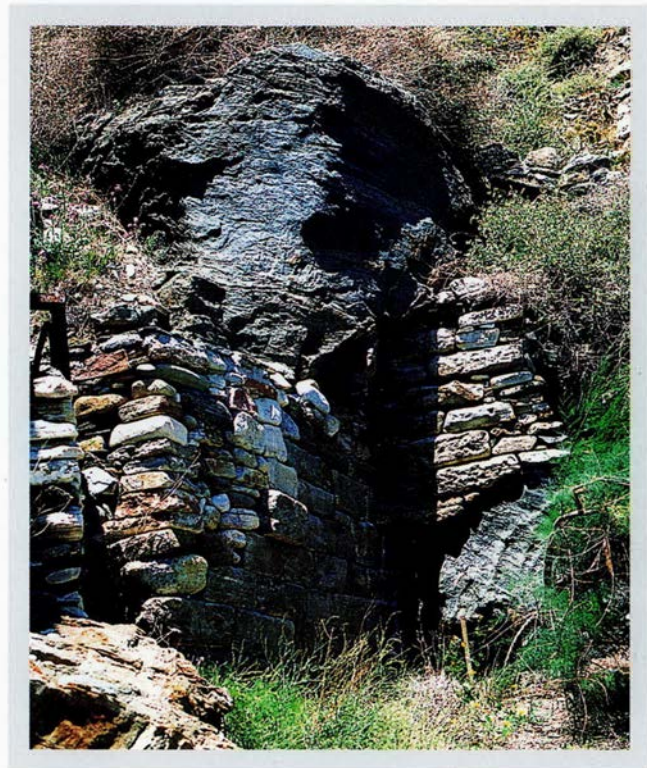
30. Άγαλμα Αρτέμιδος. Φορεί κοντό χιτώνα, ζωσμένο ψηλά, και ιμάτιο. Οι δύο οπές κάτω από τον αριστερό ώμο χρησίμευαν πιθανότατα για τη στήριξη της φαρέτρας. Ελληνιστικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 20)

εορτή Διονυσίων, με τραγικούς αγώνες, στη διάρκεια των οποίων αποδίδονται τιμές σε πολίτες της Σίφνου ή σε ξένους που ωφέλησαν την πόλη. Η αναγραφή των τιμητικών ψηφισμάτων γίνεται στο περίφραγμα του Ιερού του Διονύσου, ενώ υπάρχει και αναφορά στο Θέατρο της πόλης. Ένα ελληνιστικό άγαλμα Αρτέμιδος από το Κάστρο (εικ. 30) βεβαιώνει τη διαχρονική λατρεία της θεάς, η οποία, σύμφωνα με τον Ηούχιο, λατρευόταν στο νησί ως *Εκβατηρία*, δηλαδή ως προστάτιδα των ναυτικών. Πρόσφατα παραδόθηκε στο Μουσείο από τον καστριανό Κ. Γεωργούλη ένα ελληνιστικό αγαλμάτιο Αφροδίτης, που βρέθηκε στον ποταμό της Σεράλιας, κοντά στον υστεροαρχαϊκό δωρικό κίονα, και το οποίο είχε πιθανώς κυλήσει από ψηλότερα. Με ναϊκό κτίσμα ίσως συνδέεται αρχαίο μαρμάρινο οικοδόμημα πάνω στο οποίο θεμελιώθηκε η ερειπωμένη σή-

χνουν ότι, τον 3ο αιώνα π.Χ., στη Σίφνο υπάρχει μια ευημερούσα πόλη, που επιδιώκει την προβολή της με τη διοργάνωση μεγαλόπρεπων εορτών, στις οποίες συμμετέχουν καλλιτέχνες από διάφορα μέρη του αρχαίου κόσμου, που δέχονται μεγάλες τιμές.

Οι επιγραφές προσφέρουν επίσης πολύτιμα στοιχεία για τις λατρείες και την τοπογραφία του αρχαίου άστεως. Στα ψηφίσματα αναφέρεται

31. Ελληνιστικό κτίσμα στη βόρεια πλευρά του όρμου της Σεράλιας

μερα εκκλησία του Αγ. Γεωργίου. Ανάλογης τοικοδομίας κτίσμα εντοπίστηκε από τον Κ. Τσάκο το 1970 στη βορειοανατολική πλευρά του λιμανιού της Σεράλιας και χρονολογείται στα ελληνιστικά χρόνια, από τη λιγοστή κεραμική που βρέθηκε κατά τον καθαρισμό του (εικ. 31). Η λατρεία του Απόλλωνα μαρτυρείται, τόσο από τις πηγές όσο και από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, ήδη από τους αρχαίους χρόνους (Θησαυρός Σιφνίων στους Δελφούς, νομίσματα). Ο Απόλλων λατρευόταν, σύμφωνα με τον Ησύχιο, στη Σίφνο ως Έναγρος, ενώ σε ελληνιστικές επιγραφές από το Κάστρο αναφέρεται Ιερό Απόλλωνος Πυθίου. Η σχέση του νησιού με τον Δήλιο Απόλλωνα μαρτυρείται σε ελληνιστικά νομίσματα της Σίφνου: στον εμπροσθότυπο εικονίζεται η κεφαλή του θεού, στον οπισθότυπο ο φοίνικας με τα αρχικά του εθνικού ΣΙ ΦΝ. Εξάλλου, όπως προκύπτει από επιγραφή της Δήλου του 250 π.Χ., στο ιερό νησί έφτασαν θεωροί από τη Σίφνο, για λογαριασμό των οποίων εμφανίστηκε ο ιερός χορός των Δηλιάδων.

Τα σιφνιακά ψηφίσματα που βρέθηκαν στο Κάστρο προσφέρουν ενδιαφέροντα στοιχεία και για το πολίτευμα της Σίφνου, το οποίο, όπως σε όλες τις Κυκλάδες την περίοδο αυτή, είναι δημοκρατικό. Τα αξιώματα που αναφέρονται στις επιγραφές είναι του *άρχοντος* (επωνύμου), του *γραμματέως* της βουλής και του δήμου, και των *πρυτάνεων*, οι οποίοι είναι οργανωμένοι σε πενταμελές σώμα και χαρακτηρίζονται στις επιγραφές και ως *συνάρχοντες*. Οι πληροφορίες για τις πηγές πλούτου των κα-

32. Τμήμα του σχιστολιθικού τείχους στα δυτικά του σύγχρονου νεκροταφείου. Ίσως προστάτευε τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις της αρχαίας πόλης.

τοίκων του νησιού είναι λίγες, και προέρχονται κυρίως από επιγραφές άλλων πόλεων, ειδικά από ψηφίσματα προς τιμήν σιφνίων πολιτών που δραστηριοποιούνταν οικονομικά εκτός Σίφνου. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο Σίφνιος Κλεινόδημος Ληβιώτου, ο οποίος, εκμεταλλευόμενος πιθανότατα το δικαίωμα εγκτήσεως γης που του παρέίχε το προξενικό ψήφισμα του δήμου των Δηλίων, αγόρασε οικία στη Δήλο το 161/0 π.Χ., ίσως για επαγγελματική χρήση. Εξάλλου, ένα ψήφισμα των Καλαυρεατών (4ος αι. π.Χ.), με το οποίο παραχωρείται ατέλεια στην πόλη της Σίφνου, συνδέεται πιθανώς με εμπορικές δραστηριότητες Σιφνίων στην περιοχή. Οι οικονομικές δραστηριότητες Σιφνίων εκτός Σίφνου ανάγονται στον 5ο αιώνα π.Χ., όπως μαρτυρούν αττικά ψηφίσματα αυτής της περιόδου προς τιμήν του Σίφνιου Πολυπείθου. Μάλιστα, οι απόγονοι του Πολυπείθου είναι οι μόνοι μη Αθηναίοι που κατέχουν γη με μεταλλείο στην Αττική, και που επωμίζονται τη λειτουργία της τριηραρχίας.

Η πόλη της Σίφνου πρέπει να υπέστη ένα ισχυρό χτύπημα στα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ., όταν, στη διάρκεια του Β' Κρητικού

Πολέμου, πιθανότατα το 153 π.Χ., δέχτηκε πειρατική επιδρομή από τους Κρήτες. Σύμφωνα με τον Διόδωρο τον Σικελιώτη, οι Κρήτες κατέπλευσαν στη

Τα σιφνιακά ψηφίσματα που βρέθηκαν στο Κάστρο προσφέρουν ενδιαφέροντα στοιχεία και για το πολίτευμα της Σίφνου, το οποίο, όπως σε όλες τις Κυκλάδες την περίοδο αυτή, είναι δημοκρατικό.

33. Τμήμα μήτρας «μεγαρικού» σκύφου. Στο χείλος ρόδακες, στο σώμα οκτώσχημα πάνω σε φοινικόδεντρα – σχήμα που παραπέμπει στα φτερωτά κηρύκεια. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 342)

34. Ενεπίγραφο τεφροδόχο κάλυμμα. Το κάλυμμα, που μιμείται στέγη, δεν συνανήκει. Παράδοση ιερέος Β. Πρόκου. Ελληνιστικοί χρόνοι (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 203+27)

35. Επιτύμβια στήλη με καμπύλο αέτωμα και σκηνή αποχαιρετισμού: γυναικεία καθιστή μορφή (η νεκρή) αποχαιρετά νέο άνδρα· πίσω του, μικρή παιδική μορφή. Δίπλα στην νεκρή, θεραπαινίδα που κρατά κίστη. Ύστεροι ελληνιστικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. II)

Σίφνο, επιτέθηκαν στην πόλη της και, με απάτη και εκφοβισμό, έγιναν δεκτοί εντός των τειχών. Καταπατώντας τις υποσχέσεις τους ότι δεν θα πράξουν αδικία, εξανδράπιδισαν την πόλη και λεηλάτησαν τους ναούς της. Δεν άργησε βέβαια να έρθει θεϊκή τιμωρία προς τους ασεβείς: αναγκασμένοι από «τον εκθρικό στόλο και τα μεγάλα πλοία του» να φύγουν νύχτα, οι Κρήτες πνίγηκαν, και τα καράβια τους τσακίστηκαν στα βράχια, καθώς τους έπιασε δυνατή θαλασσοταραχή βγαίνοντας από το λιμάνι της Σίφνου. Σώθηκαν ελάχιστοι, μόνον εκείνοι που δεν είχαν λάβει μέρος στις ιεροσύλες πράξεις. «Ο στόλος με τα μεγάλα πλοία» που αναφέρει ο Διόδωρος, ήταν των Ροδίων, οι οποίοι την εποχή εκείνη ασκούσαν ακόμη κάποιον έλεγχο στο Αιγαίο. Το πόσο σημαντικό ήταν να αποσοβηθεί πειρατικός κίνδυνος προκύπτει και από ένα ψήφισμα του δήμου της Σύρου, αντίγραφο του οποίου στάλθηκε και στη Σίφνο (1ος αι. π.Χ.), προς τιμήν του εύπορου σίφνιου πολίτη Ονήσανδρου Βούλωνος, ο οποίος διευκόλυ-

νε με κάθε τρόπο αποστολή πολιτών της Σύρου που έφτασαν στη Σίφνο για να συζητήσουν το θέμα μεγάλης επικείμενης πειρατικής επιδρομής.

Δεν γνωρίζουμε αν ο Διόδωρος, όταν αναφέρεται στην παραβίαση των τειχών από τους Κρήτες, εννοεί το μαρμάρινο τείχος της Ακρόπολης ή το δεύτερο τείχος από

36. Ενασφράγιστες λαβές κνιδιακών και ροδιακών αμφορέων (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 318, 322, 316)

37. Τμήμα ανάγλυφης στήλης με παράσταση νεκρόδειπνου.

Παράδοση Ε. Κουμάκη, Ο. Καρατζά. Ύστεροι ελληγιστικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 162)

σχιστόλιθο, που πιθανότατα κατασκευάστηκε στα ελληγιστικά χρόνια, όπως έδειξαν ανασκαφικές τομές των άγγλων αρχαιολόγων σε διάφορα σημεία του. Το τείχος αυτό, χτισμένο κατά το ψευδοϊσοδομικό σύστημα από ντόπιο σχιστόλιθο, είναι σήμερα ορατό στη βορειοδυτική πλαγιά του λόφου του Κάστρου, και μάλιστα στο μέσο περίπου της πλαγιάς διακρίνεται ένας κυκλικός προμαχώνας του. Μέρος της ίδιας πιθανόν οχύρωσης είναι ορατό σε αναλημματικό τοίχο, ακριβώς δυτικά του περιβόλου του Πανάγιου Τάφου (εικ. 32). Πρόσφατες επιφανειακές έρευνες έδειξαν ότι ίχνη της δεύτερης αυτής τείχισης είναι ακόμη ορατά στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου.

Τοίχοι σπιτιών των ελληγιστικών χρόνων εντοπίστηκαν τόσο στη δυτική/νοτιοδυτική πλευρά του λόφου του Κάστρου, στο βορειοδυτικό τμήμα της Ακρόπολης, καθώς και στη βορειοανατολική πλαγιά. Ελληγιστικοί τάφοι βρέθηκαν στην πλαγιά νότια του λόφου του Κάστρου, ενώ δεν αποκλείεται και η χρήση, την ίδια περίοδο, του δεύτερου νεκροταφείου στο δρόμο προς την Απολλωνία (εικ. 1). Οι τομές των Άγγλων έδωσαν ενδιαφέροντα ευρήματα, μεταξύ άλλων μια μήτρα «μεγαρικού» σκύφου, που μαρτυρεί για την κατασκευή ανάγλυφων αγγείων πόσεως στο νησί (εικ. 33). Για τις διαχρονικές σχέσεις της Σίφνου, τόσο με την ηπειρωτική Ελλάδα όσο και με το ανατολικό Αιγαίο, μαρτυρούν τα ελληγιστικά ευρήματα του Κάστρου: όστρακα του τύπου της δυτικής κλιτύς, λαβές κνιδιακών και ροδιακών αμφορέων (εικ. 36), περγαμηνά αγγεία κ.λπ. Τέλος, ανάμεσα στα κατάλοιπα της ελληγιστικής Σίφνου αξιόλογη θέση κατέχουν τα τεφροδόχα αγγεία και οι στήλες με τις τυποποιημένες παραστάσεις αποχαιρετισμού και νεκρόδειπνου (εικ. 34, 35, 37).

38. Ελληγιστικό αντίγραφο έργου του Πραξιτέλη (β' μισό 4ου αι. π.Χ.), στον τύπο της μικρής Ηρακλειώτισσας. Παράδοση Φρ. Μενεγάκη. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 187)

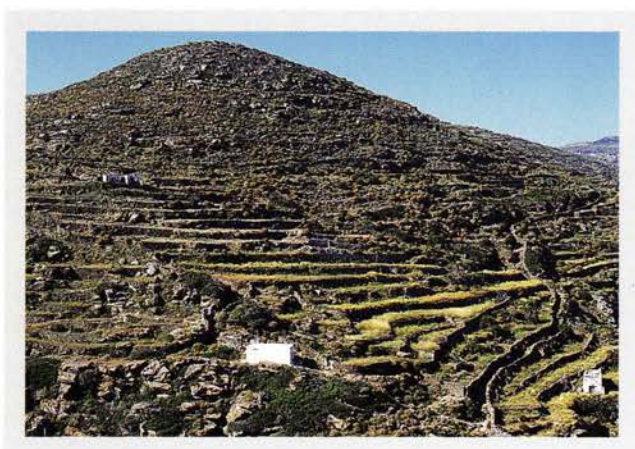
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Οι γνώσεις μας για τη Σίφνο στους αυτοκρατορικούς χρόνους προέρχονται κυρίως από λίγες επιγραφικές μαρτυρίες, καθώς και από τα ευρήματα των ρωμαϊκών τάφων του νεκροταφείου της πόλης. Τα νησιά των Κυκλάδων χάνουν την περίοδο αυτή τη σημασία που είχαν παλαιότερα, εφόσον το κέντρο βάρους έχει πια μετατοπιστεί προς τη Δύση. Γύρω στην εποχή του Χριστού, ο ποιητής Αντίπατρος ο Θεσσαλονικέας παρου-

39. Ψήφισμα προς τιμήν του Αυρήλιου Φαυστίνου. Αυτοκρατορικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 219)

40. Η θέση του αρχαίου νεκροταφείου στην πλαγιά νότια του λόφου του Κάστρου

σιάζει τη Σίφνο να σύρεται, μαζί με τις υπόλοιπες Κυκλάδες, στο χορό της ερήμωσης, με εξάρχουσα την άλλοτε ένδοξη Δήλο. Ωστόσο, όπως θα δούμε, τα υλικά κατάλοιπα αυτής της περιόδου από τη Σίφνο δεν δικαιώνουν απόλυτα την παραπάνω εικόνα.

Στις επιγραφές των πρώτων χριστιανικών αιώνων που βρέθηκαν στο Κάστρο, αντικατοπτρίζονται οι αλλαγές, διοικητικές, θρησκευτικές και κοινωνικές, που προέκυψαν μετά την ένταξη της Σίφνου στην αυτοκρατορία. Εκτός από τα παλιά αξιώματα, υπάρχουν

νέα, όπως του *αρχιερέως*, που συνδέεται με την άσκηση της αυτοκρατορικής λατρείας, ή του *αρχιπρυτάνεως*, που αντικατοπτρίζει την εξέλιξη της κοινωνικής πραγματικότητας, καθώς υποδηλώνει τη θέσπιση ιεραρχίας στο σώμα των κορυφαίων αρχόντων της πόλης. Τυπικά εξακολουθεί να υπάρχει το δημοκρατικό πολίτευμα, εφόσον στα ψηφίσματα αναφέρεται ακόμη η βουλή και ο δήμος (εικ. 39), η διοίκηση όμως της πόλης ασκείται από τους λίγους εύπορους πολίτες, οι οποίοι προβαίνουν σε ευεργεσίες, με σκοπό τόσο την κάλυψη αναγκών της πόλης όσο και την προσωπική προβολή τους.

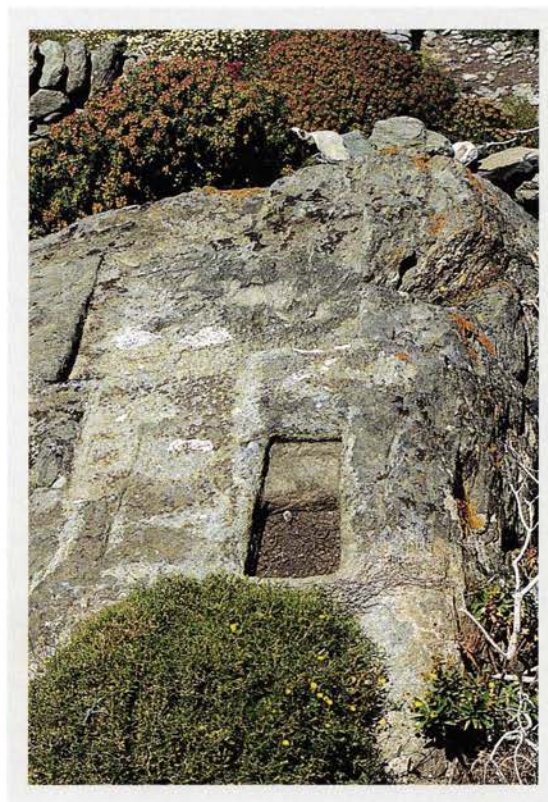
41. Γυάλινη φιάλη κυτή σε μήτρα, με δύο λαβές· στις δύο όψεις ανάγλυφη παράσταση ερωτιδέα πάνω σε θαλάσσιο τέρας. Τέλος Ιου αι. π.Χ. – α΄ μισό Ιου αι. μ.Χ. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 16275)

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός επιφανούς πολίτη της Σίφνου που διετέλεσε *αρχιπρύτανης* μεταξύ 160-161 μ.Χ., και ο οποίος κατασκεύασε έναν ναό. Ειδικά κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ., με τη συρρίκνωση του αριθμού των εύπορων πολιτών, τα αξιώματα συγκεντρώνονται σε ένα άτομο ή σε μία οικογένεια, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Αυρήλιου Φαυστίνου, ο οποίος μετά το 212 μ.Χ. διατελεί *στεφανηφόρος* (δηλαδή επώνυμος της πόλης) και *αρχιερέας* (εικ. 39).

Η ύπαρξη μιας τοπικής αριστοκρατίας στην πόλη της Σίφνου επιβεβαιώνεται και από τα εξαιρετικά πλούσια ευρήματα ορισμένων τάφων από το νεκροταφείο που εντοπίστηκε στα κλιμακωτά χωράφια της πλαγιάς στα νότια του Κάστρου (εικ. 1, 40). Στην περιοχή είναι σήμερα ορατά αρκετά λαξεύματα στους βράχους (εικ. 42), τα οποία πιθανότατα χρησίμευαν για την τοποθέτηση επιτύμβιων γλυπτών. Στους τάφους βρέθηκαν ειδώλια, πήλινα αγγεία, νομίσματα, ελάσματα, κοσμήματα, στλεγγίδες, παιχνίδια, λυχνάρια, κάτοπτρα, φυλαχτά, καθώς και μια σημαντική ομάδα από γυάλινα αγγεία. Τα περισσότερα από αυτά είναι φυσητά, στα συνηθισμένα σχήματα που απαντώνται στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία από τον 1ο αιώνα μ.Χ. κ.ε., και προέρχονται κυρίως από κυ-

42. Λαξεύματα σε βράχους για την τοποθέτηση γλυπτών, στην περιοχή του αρχαίου νεκροταφείου, νότια του λόφου του Κάστρου

43. Χρυσά ενώτια από τους ρωμαϊκούς τάφους. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 1090)

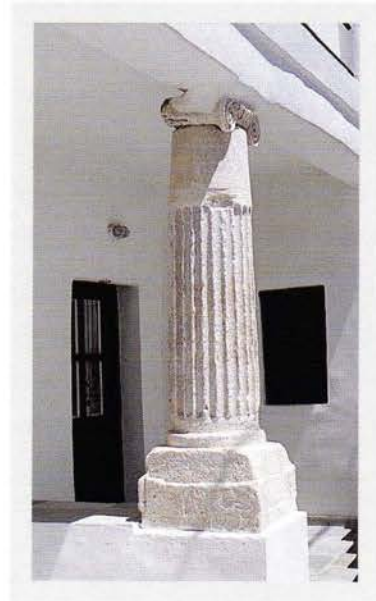
44. Ημιανδριάντας που έφερε ένθετη κεφαλή. Παράδοση Κ. Λεμπέση. Αυτοκρατορικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, αρ. ευρ. 186)

45. Χάλκινες στελεγγίδες και φυλαχτά με αποτροπαϊκά σύμβολα. Αυτοκρατορικοί χρόνοι. (Μουσείο Σίφνου, προθ. 4)

πριακά και συροπαλαιστινιακά εργαστήρια. Ανάμεσά τους υπάρχουν και ορισμένα ανέλπιστα σπάνια και πολύτιμα αγγεία μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας, όπως η γυάλινη φιάλη με ανάγλυφη παράσταση ερωτιδέων πάνω σε θαλάσσια τέρατα, σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το μοναδικό αυτό αγγείο ήταν τοποθετημένο για προστασία στο εσωτερικό μιας δεύτερης, χάλκινης φιάλης, της οποίας βρέθηκε μικρό τμήμα. Σημαντικά είναι επίσης δύο γυάλινα κύπελλα, εργαστηρίων της Συρίας, με ελληνικές επιγραφές, κατασκευασμένα σε τριπλή μήτρα (μέσα Ιου αι. μ.Χ., εικ. 48). Οι χάλκινες στελεγγίδες (εικ. 45) αποτελούν κατάλοιπα των αθλητικών δραστηριοτήτων των νέων της εποχής. Επόπτες της αθλητικής εκπαίδευσης ήταν οι γυμνασιάρχοι, αξίωμα το οποίο αναφέρεται σε αναθηματική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από το Κάστρο.

Η ευμάρεια των επιφανών κατοίκων της πόλης φαίνεται ότι συνεχίστηκε και στα όψιμα ρωμαϊκά χρόνια, όπως μαρτυρούν οι τρεις μεγάλες μαρμάρινες σαρκοφάγοι που για χρόνια εντυπωσίαζαν τους επισκέπτες στην περιοχή της Σεράλιας, και που προέρχονται από εργαστήρια της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Μικράς Ασίας (εικ. 3, 47). Οι τρεις σαρκοφάγοι και θραύσματα μιας τέταρτης μεταφέρθηκαν, το 1985, στο εσωτερικό του οικισμού για προστασία, ύστερα από ειδοποίηση για ενδεχόμενη κλοπή τους. Η μεταφορά των ογκοδέστατων αυτών αντικειμένων, που έγινε με εφευρετικό νου από έμπειρα συνεργεία (Σπ. Γεροντόπουλος, Τρ. Σαρμάσκος), υπό την επίβλεψη των αξίων φυλάκων Γ. Καράβη και Γ. Τρίχα, υπήρξε ένας πραγματικός άθλος. Μέχρι σήμερα, θραύσματα σαρκοφάγων εντοπίζονται στις ξερολιθιές της περιοχής και μεταφέρονται στο Μουσείο.

46. Ο κίονας στη γειτονιά του Άη Νικόλα, παράδειγμα εμπνευσμένης χρήσης ετερόκλητων στοιχείων στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική

47. Η μεγάλη σαρκοφάγος, λίγα μέτρα ΒΔ του Μουσείου (άλλα συνανήκοντα τμήματα φυλάσσονται στην αποθήκη του Μουσείου).

Οι πλευρές είναι διακοσμημένες με τοξοειδείς φυλλοπλόκαμους, τους οποίους στις μακρές πλευρές κρατούν ερωτιδείς· στις γωνίες, Νίκες. Έργο μικρασιατικού εργαστηρίου, β' μισό 2ου αι. μ.Χ. – α' μισό 3ου αι. μ.Χ. (αρ. ευρ. 205)

Ξεχωριστό πάντως ενδιαφέρον για τη διαχρονική τους χρήση παρουσιάζουν τα ταφικά ευρήματα που έχουν εντοχιστεί είτε στο σύγχρονο νεκροταφείο, διατηρώντας μετά από αιώνες την αρχική χρήση τους,

είτε στο εσωτερικό του οικισμού, αποκτώντας μια εντελώς νέα λειτουργία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η ενεπίγραφη τεφροδόχος κάληπη στη γειτονιά του Άη Νικόλα, η οποία σήμερα αποτελεί το επάνω αρράβδωτο τμήμα κίονα, με επίστεψη ιωνικό κιονόκρανο και βάση ενεπίγραφο επίκρανο με ανάγλυφους φαλλούς στις ακμές (εικ. 46).

Κτηριακά κατάλοιπα των ρωμαϊκών χρόνων βρέθηκαν τόσο στη βορειοανατολική όσο και στη δυτική/νοτιοδυτική πλαγιά του λόφου. Στο μέσο περίπου της νοτιοδυτικής πλαγιάς, οι άγγλοι ανασκαφείς βρήκαν ρωμαϊκό αγωγό, που αποτελούνταν από αυλάκι λαξευμένο στο βράχο και καλυμμένο με σχιστόπλακες. Λίγο ψηλότερα εντόπισαν θεμέλια ρωμαϊκού κτίσματος. Δύο ρωμαϊκές δεξαμενές αποκαλύφθηκαν σε σωστικές ανασκαφές στο εσωτερικό του νεότερου οικισμού: η μία στα νότια της Παναγίας της Ελεούσας, η δεύτερη λίγα μέτρα νοτιοανατολικά του Μουσείου, δίπλα στην κεντρική λότζια του Κάστρου.

Εξετάζοντας κανείς τα υλικά κατάλοιπα της αρχαίας Σίφνου, από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους ως την ύστερη αρχαιότητα, διαπιστώνει ότι, ανάμεσα στην εικόνα ανέχειας, που από νωρίς της απέδωσαν ορισμένοι αρχαίοι συγγραφείς, ως την πραγματικότητα των «κομιλούντων» ευρημάτων της, η απόσταση είναι μεγάλη. Αποδέκτες μιας σκληρής αλλά όχι προδιαγεγραμμένης μοίρας, οι Σίφνιοι καλλιέργησαν από νωρίς την υψηλή αισθητική, που ο ίδιος ο τόπος τούς υπαγόρευσε, μαζί με μια βαθιά πίστη και ένα επίμονο πείσμα για ζωή, που μοιάζει να συμπυκνώνεται στις επιγραφές των γυάλινων ρωμαϊκών ποτηριών: ΚΑΤΑΙΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΙΝΟΥ, ΕΥΦΡΑΙΝΟΥ ΕΦΩ ΠΑΡΕΙ – χάρα και θετική διάθεση απέναντι σε κάθε έκπληξη της ζωής.

Γύρω στην εποχή του Χριστού, ο ποιητής Αντίπατρος ο Θεσσαλονικέας παρουσιάζει τη Σίφνο να σύρεται, μαζί με τις υπόλοιπες Κυκλάδες, στο χορό της ερήμωσης, με εξάρχουσα την άλλοτε ένδοξη Δήλο.

48. Γυάλινα ενεπίγραφα κύπελλα. Μέσα Ιου αι. μ.Χ. (Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 3707, 3708)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ: Αρχαιολογικών Δελτίων

Πρακτικά: Πρακτικά Α' Διεθνούς Σιφναϊκού Συμποσίου (Σίφνος, 25-28 Ιουνίου 1998), τόμος Α': Αρχαίοι χρόνοι Αθήνα (2000).

BSA: *The Annual of the British School at Athens*

AM: *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashton N., «A unique bronze coin of ancient Siphnos», Πρακτικά, 343-350.

Βαλαβάνης Π., «Σκέψεις για την άναθεση του θησαυρού των Σιφνίων στους Δελφούς», Πρακτικά, 301-314.

Bent J.Th., *Aegean Islands, The Cyclades, or life among the insular Greeks*, επιμ. Α.Ν. Οικονομίδης, Chicago (1965²).

Boardman J., *Island Gems. A study of Greek Seals in the Geometric and Early Archaic Periods*, London (1963).

Branco di M., «The Siphnian Destiny: Myth, Religion and Propaganda at the Sources of an Ancient Topos», Πρακτικά, 257-262.

Brock J.K. – Mackworth Young G., «Excavations in Siphnos», BSA 44 (1949), 1-92.

Brun P., «La prospérité après la richesse», Πρακτικά, 227-238.

Buchon J.A.C., *Voyage dans l'Eubée, les îles ioniennes et les Cyclades en 1841*, Paris (1911).

Γερούση Ε., «Τα γυάλινα αγγεία της Σίφνου», Πρακτικά, 421-436.

Choiseul-Gouffier G.M.A.F., *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Paris (1782).

Γκιων Κ.Ι., *Ιστορία της Νήσου Σίφνου*, Αθήνα (1995). Ανατύπωση: Σύνδεσμος Σιφνίων.

Daux G., «Deux fragments de décrets à Siphnos», *Klio* 52 (1970), 67-72.

Daux G. – Hansen E., *Le Trésor de Siphnos*, Paris (1987).

Δεμαθά Λ., ΑΔ 32(1977), Χρονικά, 308.

Ζαφειροπούλου Φ., ΑΔ 44 (1989), Χρονικά, 413.

Ζαφειροπούλου Φ., «Αρχαιολογικά Μουσεία στις Κυκλάδες», *Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα, Αφιέρωμα στον Κυκλαδικό Πολιτισμό*, τεύχος 30, 7-16.

Ζαφειροπούλου Φ., «Η πολιτιστική παρουσία της Σίφνου στον κυκλαδικό χώρο κατά την αρχαιότητα», Πρακτικά, 13-32.

Κούρου Ν., «Τα είδωλα της Σίφνου. Από την Μεγάλη Θεά στην Πότινα της Θηρών και την Αρτέμιδα», Πρακτικά, 350-370.

Λέκα Ε., «Ερμαϊκή στήλη από την Σίφνο με αρχαία επέμβαση αποκατάστασης», Πρακτικά, 325-342.

Μαραγκού Λ., «Σχέσεις Σίφνου και Αμοργού», Πρακτικά, 401-420.

Matthäus H., «Sifnos im Alterum. Zur Geschichte der Inseln von der frühen Bronze - bis zur Römerzeit», στο G.A.Wagner – G.Weisgerber (επιμ.), *Silber, Blei und Gold auf Sifnos: Prähistorische und antike Metallproduktion*, Bochum (1985), 17-58.

Ματθαίου Α., «Αττικό ψήφισμα προς τιμήν Πολυπείθου Σιφνίου», Πρακτικά, 239-248.

Μηλιαράκης Α., *Κυκλαδικά ήτοι γεωγραφία και ιστορία των Κυκλάδων Νήσων από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της καταλήψεως αυτών υπό των Φράγκων*, Αθήνα (1874).

Μπουρνιά Ε., «Από την αγγειοπλαστική παραγωγή της αρχαίας Σίφνου», Πρακτικά, 371-400.

Νίγδελης Π.Μ., *Πολίτευμα και κοινωνία των πόλεων των Κυκλάδων κατά την ελληνιστική και αυτοκρατορική εποχή*, Θεσσαλονίκη (1990).

Οικονομίδου Μ., *Αρχαία Νομίσματα*, Αθήνα (1996).

Παπαδοπούλου Ζ., «Διονυσιακοί τεχνίτες στην Σίφνο κατά την κλασική και ελληνιστική εποχή», Πρακτικά, 437-448.

Παπαδοπούλου Ζ., ΑΔ, Χρονικά 1999, 2000, 2001 (υπό έκδοση)

Pollak L., «Von griechischen Inseln», AM 21 (1896), 203-214.

Ross L., *Reisen auf den griechischen Inseln des aegaeischen Meeres*, I, Stuttgart-Tübingen (1840).

Rutishauser B., «Siphnos and the Kyklades under the second Athenian League», Πρακτικά, 249-256.

Σαμαρτζίδου Σ., ΑΔ, Χρονικά 1996, 1997, 1998 (υπό έκδοση).

Σαμαρτζίδου Σ., «Σίφνου Αρχαιότητες. Οι πηγές, το παρελθόν και το μέλλον της έρευνας», Πρακτικά, 33-62.

Sheedy K., «The Richest of the Islanders», Πρακτικά, 219-226.

Τελεβάντου Χρ., ΑΔ 50 (1995), Χρονικά, 695.

Tournefort de M. Pitton, *Relation d'un voyage du Levant*, Amsterdam (1718).

Τσάκος Κ., ΑΔ 25 (1970), Χρονικά, 430.

Walter-Καρύδη Ε., «Αναζητώντας την φυσιογνωμία της αρχαϊκής σιφναϊκής τέχνης», Πρακτικά, 315-324.

Χατζηνασσαίου Ο., ΑΔ 43 (1988), Χρονικά, 501.

Νήσος ΣΙΦΝΟΣ

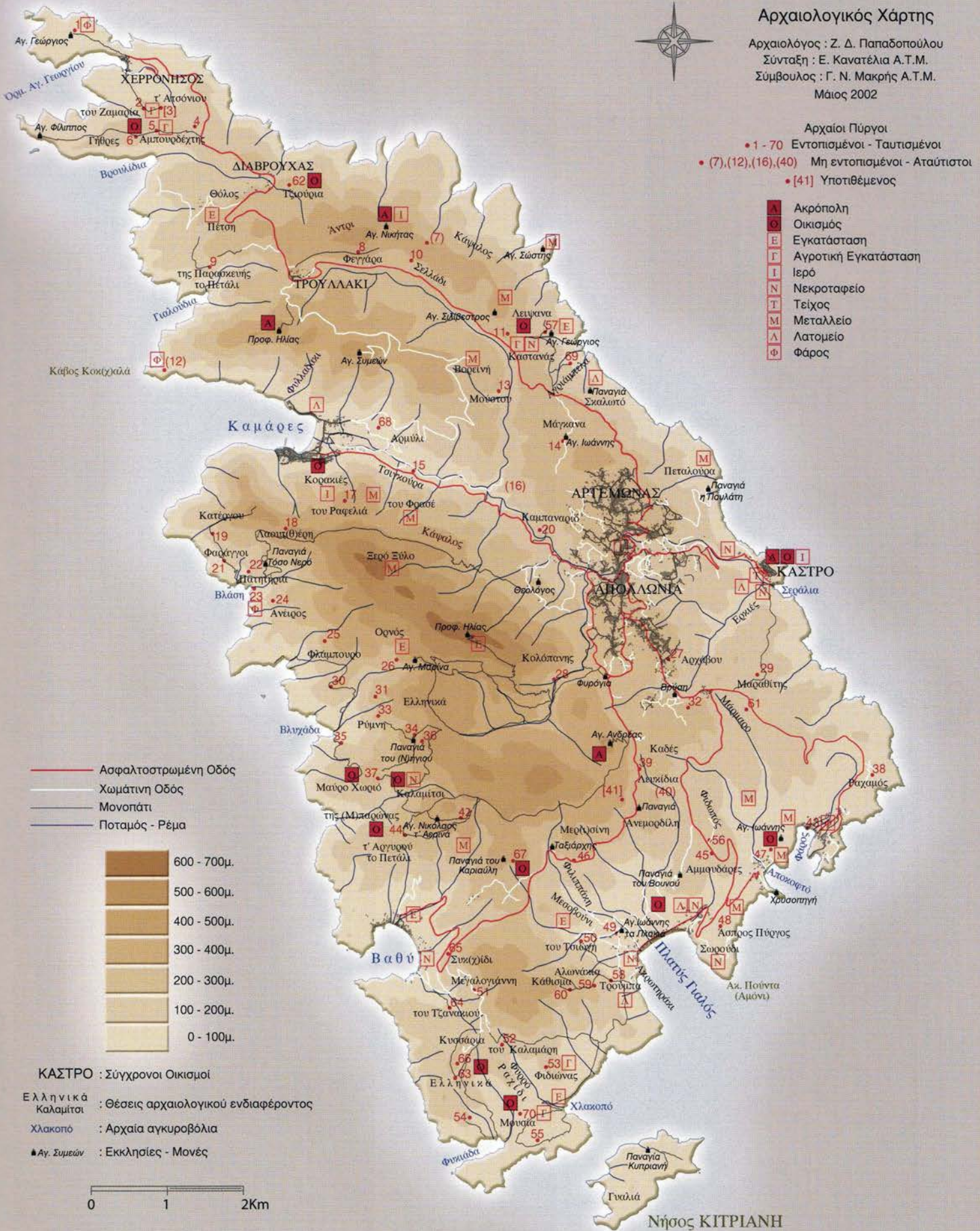
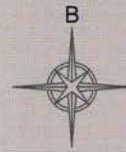
Αρχαιολογικός Χάρτης

Αρχαιολόγος : Ζ. Δ. Παπαδοπούλου

Σύνταξη : Ε. Κανατέλια Α.Τ.Μ.

Σύμβολος : Γ. Ν. Μακρής Α.Τ.Μ.

Μάιος 2002

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Φωτογραφίες 2, 6 - 8, 10 - 14, 16, 19, 21, 22, 24, 25, 27 - 42, 44 - 47: Γιώργος Κουκάς
Φωτογραφίες 3, 4, 17: Φωτογραφικό αρχείο Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών
Φωτογραφίες 15, 23, 41, 43: Φωτογραφικό αρχείο Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου
Φωτογραφία 20: Ζ. Παπαδοπούλου
Φωτογραφία 26: Μ. Οικονομίδου, *Αρχαία Νομίσματα*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα (1996).
Φωτογραφία 48: Φωτογραφικό αρχείο Μουσείου Μπενάκη

Διόρθωση κειμένων: Κατερίνα Τσεκούρα

Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Παραγωγή

Θοδωρής Αναγνωστόπουλος, Θύμιος Πρεσβύτες

